

2. **Кемпбелл Р. Макконнелл, Стенлі Л. Брю.** Мікроекономіка : навч. посіб. – Львів : Вид-во "Просвіта", 1999. – 649 с.
3. **Скибінська З.М.** Економіка та управління підприємством : навч. посіб. – Львів : Вид-во НУ "Львівська політехніка", 2005. – 135 с.
4. **Черевко Г.В., Горбонос Ф.В., Іваницька Г.В., Павленчик Н.Ф.** Економіка підприємства : навч. посіб. – Львів : Вид-во "Апріорі", 2004. – 381 с.
5. **Крайник О.П., Барвінська Є.С.** Економіка підприємства : навч. посіб. – Львів : Вид-во "Інтелект-Захід", 2003. – 203 с.

УДК 338.2 (477)

*Асист. І.П. Онуфрик; студ. А.Я. Табачук –
НЛТУ України, м. Львів*

ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ, СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Розглянуто типи економічного зростання. За допомогою ресурсної складової виробництва відображається ситуація в Україні з аналізом можливостей переходу до сталого розвитку. Встановлено, що ринок не враховує так звані зовнішні ефекти, шкоду завдану довкіллю. Завдання держави сприяти їхньому пом'якшенню, що автоматично забере у підприємства частину приросту продукції на подолання зовнішнього ефекту. Багатоукладність нашої економіки просто зводить нанівець всі теоретичні положення як економічного зростання, так і сталого розвитку.

Assist. I.P. Onufryk; stud. A.Ya. Tabachuk – NUFWT of Ukraine, L'viv

Economic growth, sustainable development and Ukrainian reality

Types of economic growth are considered in the article. By means of resource constituent of production are representing the situation in Ukraine including analysis of transfer to sustainable development. It is set that a market does not take into account the so-called external effects, harm inflicted an environment. Task of the state to be instrumental in their softening which automatically will take away in enterprises part of increase of products on overcoming of external effect. Bagatoukladnist' of our economy simply takes on it is not all theoretical positions both economic growth and permanent development.

Економічне зростання є однією з найважливіших суспільних проблем, до якої постійно звернута найпильніша увага економістів і політиків. Саме темпи економічного зростання визначають динаміку економічного розвитку країни, її авторитет на міжнародній арені й історичні перспективи [1].

Характерною ознакою минулого століття було нестримне прагнення людства до забезпечення економічного та технологічного розвитку. Успіх визначався переважно зростанням валового внутрішнього продукту. Вважалося, що це автоматично приведе до добробуту і значного підвищення рівня життя людей.

Близкуча зовнішність прогресу майже завжди забезпечувалася внаслідок нещадної експлуатації та збіднення навколишнього середовища, експансією "закону джунглів" – хто сильніший, той і виживе. По суті, такі нероздільні сфери, як економіка, довкілля та суспільні інститути, функціонували ізольовано одна від одної. Почала руйнуватися сама природна основа існування і внутрішнього світу людини. Суспільство такого типу фактично жило завдяки майбутнім поколінням. Як наслідок, наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. світ зіштовхнувся з глобальними екологічними проблемами, збід-

ненням більшості населення земної кулі, деградацією моралі, наростанням регіональних і міжетнічних конфліктів, тероризмом.

Рис. 1. Головні компоненти концепції сталого розвитку суспільства [3]

Ці обставини примусили прогресивну міжнародну громадськість та відомі недержавні міжнародні організації, такі як Римський клуб (із його знаменитою працею "Межі зростання"), Міжнародний інститут прикладного системного аналізу (IIASA, Люксембург, Австрія), Міжнародну федерацію інститутів перспективних досліджень та інші, започаткувати новий підхід до подо-

лання зазначених глобальних проблем, який отримав назву – концепція сталого розвитку (sustainable development). Він значною мірою став продовженням концепції ноосфери, яку сформулював академіком В. Вернадський ще в першій половині ХХ ст. Суть його полягає в обов'язковій узгодженості економічного, екологічного та людського розвитку так, щоб від покоління до покоління не зменшувалися якість і безпека життя людей, не погіршувався стан довкілля, а відбувався соціальний прогрес, який визнає потреби кожної людини [2].

Соціум-економіка – справедливий – потрібно задовольнити елементарні потреби всіх людей і всім надати змогу реалізувати свої надії на щасливе життя. Без цього сталий і довготривалий розвиток просто неможливий. Одна з головних причин виникнення екологічних та інших катастроф – злидні, які стали у світі звичайним явищем.

Економіка-довкілля – життєздатний – обмеження, які наявні в галузі експлуатації природних ресурсів, відносні. Вони пов'язані з сучасним рівнем техніки та соціальної організації, а також із здатністю біосфери до самовідновлення. Потрібно погодити стан життя тих, хто користується надмірними засобами (грошовими та матеріальними), з екологічними можливостями планети, зокрема відносно використання енергії [4].

Соціум-довкілля – зносний – обсяги й темпи росту населення повинні бути погоджені з виробничим потенціалом глобальної екосистеми Землі, що змінюється. Стійкий – це "золота середина" у тріаді економіка-соціум-довкілля. Людство повинне надати розвитку сталого і довготривалого характеру, для того, щоб він відповідав потребам людей, що живуть тепер, не втрачаючи при цьому можливості майбутнім поколінням задовольняти свої потреби.

У контексті сказаного, принципове і фундаментальне значення мала Конференція ООН з питань навколишнього середовища і розвитку, яка відбулася 1992 р. в м. Ріо-де-Жанейро (Бразилія). Потреба переходу на модель сталого розвитку всіх країн світу об'єктивно зумовлена демографічним "вибухом", сучасною науково-технічною революцією, а також нинішнім кризовим станом земної біосфери, вагомим зниженням її відновлювальних, відтворюю-

вальних і асиміляційних можливостей внаслідок надмірних антропогенних навантажень на природу. Проте на сьогодні економічне зростання у разі дотримання основних засад сталого розвитку не може відбуватись без науково-технічного прогресу, адже це – нонсенс. Оскільки без запровадження новітніх енерго- та ресурсощадних технологій ця мета є нездійсненною. У таких своїх твердженнях спираємось на модель економічного зростання Р. Солоу, яка є відправною точкою усіх сучасних досліджень із цієї проблематики. Ця модель досліджує вплив на економічне зростання заощаджень, збільшення населення і технологічного прогресу. З моделі Солоу випливає, що темпи зростання населення є важливим чинником рівня життя. Чим вищий темп зростання населення, тим нижчий обсяг продукції на працівника. У довготривалому періоді зростання цього обсягу та підвищення життєвого рівня забезпечує тільки науково-технічний прогрес [5].

Інакше кажучи, сталий розвиток – це насамперед економічне зростання, за якого ефективно вирішують найважливіші проблеми життєзабезпечення суспільства без виснаження, деградації та забруднення довкілля. Щодо України, то перспективи її економічного зростання у дотриманні основних засад сталого розвитку є досить захмареними (принаймні оцінюючи сьогодні наявний стан справ).

Основою конкурентоспроможності економіки України, чи точніше виживання, залишаються традиційні чинники, пов'язані з використанням недозавантажених виробничих потужностей, сприятливою світовою кон'юктурою на базові низько- та середньотехнологічні категорії товарного експорту України, відносно дешевою ресурсною базою, низькою вартістю робочої сили [6].

Попри ці тривожні тенденції, українська влада підпорядковує свою політику тільки завданням економічного зростання, що заохочує марнотратне споживання природних ресурсів, забруднення довкілля та імпорту енергоносіїв. За даними Світового банку, енергоефективність економіки України, тобто виробництво ВВП (вираженого через паритети купівельної спроможності) на одиницю спожитої енергії, у 2007 р. була нижчою за відповідний показник Польщі – у 2,5 рази, США та Китаю – в 3 рази, а Японії – у 4,5 рази.

Посилилася структурна деформація промисловості України: загалом, порівняно з 1991 р. у структурі промислового виробництва України різко зросла частка сировинно- та енергомістких і водночас найбільших забруднювачів довкілля галузей промисловості – гірничо-металургійної, паливно-енергетичної, хімічної і нафтохімічної – з 23 % у 1991 р. до близько 60 % у 2007-2008 рр.

До того ж, сформувалась яскраво виражена сировинна й низькотехнологічна спрямованість експорту, що істотно знижує його ефективність, відбувся занепад високотехнологічних галузей промисловості. Частка матеріало- та енергомістких галузей в українському експорті сягнула понад 60 %, причому понад 40 % від усього експорту припадає на продукцію однієї галузі – чорної металургії. Отож, промислове зростання в Україні останніми роками було низької якості й створило загрозу самодостатнього зростання важких

галузей промисловості, зокрема застарілої гірничо-металургійної галузі*. Водночас висока платоспроможність цих галузей завдяки тимчасовій експортній кон'юнктурі спричиняла перерозподіл на їхню користь сировинних і фінансових ресурсів і політичного впливу, що істотно стримує розвиток національної економіки, орієнтованої на внутрішній ринок [7].

Отже, українська промисловість вкрай потребує глибокої технологічної модернізації, зокрема ресурсоефективних технологій, систем екологічно чистого та безпечного виробництва, а також ефективного менеджменту у використанні природних ресурсів та охороні довкілля. На жаль, більшість великих підприємств переймаються переважно боротьбою з конкурентами за контроль над застарілою промисловою базою та її експлуатацією для отримання швидких надприбутків, а стратегічне довготермінове планування та перспективний розвиток виходять за межі їхніх пріоритетів.

У промисловості України зберігалися стійкі диспропорції, які істотно обмежують перспективи її зростання у довготерміновій перспективі, формуючи значні ризики й обмеження щодо зміцнення конкурентоспроможності економіки. Такими ризиками є:

- нестача істотних інновацій та оновлення технологій, які могли б стати рушіями економічного зростання на підґрунті якісного покращення конкурентоспроможності економіки [1];
- повільність покращення технологічної структури промислового виробництва, збереження неефективної структури промислового виробництва, з переважанням нижчих технологічних укладів;
- високий рівень зношеності основних засобів, який становить 50-70 %, тоді як наявна амортизаційна політика закріплює тенденції до зниження інвестиційно-інноваційного потенціалу країни;
- регресивність структури інвестиційної діяльності в промисловості: динаміка інвестиційних процесів слабо корелює з потребами реального сектору економіки в інноваційних технологіях і матеріалах. Значною мірою за рахунок інвестицій зберігається низькотехнологічна структура промислового виробництва, оскільки лівова частка інвестицій надходить у галузі III-IV укладів, зокрема добувну промисловість, виробництво харчових продуктів, металургійне виробництво, виробництво електроенергії, газу та води, а частка найбільш інноваційно активних виробництв становить менше 15 % [8];
- Погіршення кваліфікаційної структури зайнятих у промисловому виробництві: поточна структура виробництва продукції переробної промисловості зумовлює повільність якісного відтворення робочої сили та підвищення її кваліфікації – адже на галузі, які для виробництва продукції залучають низькокваліфіковану робочу силу та працівників середнього рівня кваліфікації, припадає і понад три чверті інвестицій переробної промисловості [9].

Відтак поточні тенденції економічної динаміки в Україні свідчать про посилення технологічної несумісності української економіки з розвиненими країнами, що зберігає за Україною у міжнародному поділі праці роль постачальника продукції первинного оброблення з низьким вмістом доданої вартості. Повільність якісних зрушень у динаміці розвитку промисловості України

* Близько 50% виробництв з виплавки сталі в Україні використовують архаїчний мартенівський процес, винайдений майже 150 років тому ще у 1860-х роках, тоді як в середньому в світі – лише 20% виробництв, а в СС, США і Японії він не використовується взагалі

обмежує структурні та функціональні зміни в національній економіці, спрямовані на підвищення її конкурентоспроможності на основі технологічної модернізації, відтак – перехід до нової якості економічного розвитку країни.

Аналіз змін міжнародних позицій конкурентоспроможності української економіки за 2001-2007 рр., зроблений на основі доповідей "Глобальні огляди конкурентоспроможності" ("Global Competitiveness") за ці роки, показує неоднозначні результати.

Табл. 1. Зміна позицій України за конкурентоспроможністю економіки серед інших країн

Рік	Місце в міжнародному рейтингу за індексом зростання конкурентоспроможності	Місце в міжнародному рейтингу за індексом глобальної конкурентоспроможності
2001	69-те – серед 75 країн	–
2002	77-ме – серед 80 країн	–
2003	84-те – серед 102 країн	–
2004	86-те – серед 104 країн	–
2005	84-те – серед 117 країн	–
2006	–	78-ме – серед 125 країн
2007	–	73-те – серед 131 країни

Примітно, що Україна, попри економічне зростання з 2000 р., втратила в наступні два роки свої конкурентні переваги й спустилася на ієрархічній драбині глобальної конкурентоспроможності. До речі, у 2004 р. результат України (86-те – серед 104 країн за показником GCI) був останнім серед країн Європи, навіть зважаючи на збільшення кількості країн, охоплених рейтинговим ранжируванням [10, с. 14-15].

Водночас в українському суспільстві поступово формується потреба в політиці, що органічно поєднає прагнення політичної та економічної свободи, соціальної справедливості та екологічної безпеки. Стратегічним завданням нашої влади має стати формування екосоціальної ринкової економіки, спрямованої на забезпечення добробуту всіх членів суспільства під час дотримання балансу економічних, екологічних і соціальних чинників [11]. Це можливо передусім за допомогою нової економічної політики – запровадження оподаткування ресурсопотоків і принципу "менше оподатковувати корисне і бажане (робочі місця й доходи) й більше оподатковувати небажане і шкідливе (споживання ресурсів й забруднення)".

На думку багатьох українських експертів та окремих далекоглядних промисловців, така реформа в системі оподаткування є ледь не єдиною стратегією, що дасть змогу одночасно:

- ефективно збільшувати зарплату в процесі економічного розвитку;
- залучати інвестиції в технологічні інновації [12];
- зменшити витрати енергоносіїв та інших природних ресурсів через;
- зменшення енерго- та матеріалоємності виробництва;
- здійснити ефективну структурну перебудову промисловості;
- зменшити шкідливі викиди і забруднення природного довкілля;
- зменшити залежність від імпорту енергоносіїв, поліпшити торговельний баланс та підвищити національну безпеку країни.

Здатність національного бізнесу знайти адекватний баланс між отриманням прибутку, соціальною справедливістю і збереженням довкілля буде одним із вирішальних чинників для успішного переходу до сталого розвитку України. При цьому дороговказом для бізнесу має стати той факт, що в сучасному світі кращі ресурсні та екологічні показники підвищують конкурентоспроможність бізнесу на світовому ринку.

Розглянемо ресурсну складову забезпечення конкурентоспроможності українського виробника та паралельно проаналізуємо шляхи досягнення економічного зростання згідно з концепцією сталого розвитку.

Основна мета діяльності підприємства в ринкових умовах – максимізація прибутку. Проаналізуємо її на основі теорії попиту на економічні ресурси. Згідно з цією теорією, прибуток максимізується, коли $ГДР = ГВР$ і ця рівність показує оптимальне залучення економічного ресурсу, де $ГДР$ – гранична дохідність ресурсу; $ГВР$ – граничні витрати ресурсу. Відповідно на ринку ресурсів вони формують попит і пропозицію на ресурс.

$$ГДР = ГП \times Ц_{прод},$$

де: $ГП$ – граничний продукт ресурсу; або кількість продукції, виготовлена завдяки залученню додаткової одиниці ресурсу; $Ц_{прод}$ – ціна продукції, за умови, що підприємство функціонує на ринку досконалої конкуренції.

$$ГВР = Ц_{ресурсу},$$

де $Ц_{ресурсу}$ – ціна ресурсу, за умови його придбання на конкурентному ринку.

Якщо йдеться про $ГДР$, то розглядають дві складові – ресурсовіддача і те, чого вартує готова продукція на ринку. Граничний продукт підприємство може змінювати самостійно через нові технології або вдосконалення діючих. Ціна продукції формується на ринку – це зовнішній чинник. Граничні витрати ресурсу для підприємства формуються на ринку ресурсів або на них істотний вплив може мати держава, через врегулювання їхньої ціни.

На основі згаданої теорії розглянемо різні типи економічного зростання, які відображено на рис. 2. Екстенсивне зростання – ріст попиту на ресурс, який залежить від попиту на продукцію за незмінних технологій виробництва. Інтенсивне зростання – за обмеженості ресурсів, їхня ціна зростає і вони переміщуються у галузі з вищим технологічним рівнем, тобто у вищий технологічний уклад.

Рис. 2. Типи зростання згідно з теорією попиту на економічні ресурси

Псевдозростання на фоні низької ресурсовіддачі, за сприятливої ринкової кон'юнктури завдяки відносній дешевизні ресурсів, через дотування їхніх цін державою на фоні недозавантаженості виробничих потужностей зумовлює зниження граничного продукту ресурсу, що вкрай знижує ресурсовіддачу економіки на застарілій технологічній базі.

Отже, з економічних позицій перехід до сталого розвитку означає нарощування стимулів до ресурсоефективності у сфері виробництва, тобто його інтенсифікацію за допомогою НТП і врахування шкоди завданої довкіллю.

На основі рівності *ГДР* і *ГВР* ринкова економіка виконує одну із своїх функцій – алокаційну, тобто спрямує ресурси туди, де від них отримується найбільша віддача. Надмірне втручання держави, зокрема на ресурсному ринку, пересовує цю рівновагу у бік збільшення випуску продукції низькотехнологічних галузей і нераціонального використання ресурсів.

Крім цього, ринок не враховує так звані зовнішні ефекти, шкоду завдану довкіллю. Тут завдання держави сприяти їхньому пом'якшенню, що автоматично забере у підприємства частину приросту продукції на подолання зовнішнього ефекту. Багатоукладність нашої економіки просто зводить нанівець всі теоретичні положення як економічного зростання, так і сталого розвитку.

Література

1. **Захарін С.** Стимулювання інноваційної активності корпоративних структур // Економіка України. – 2006. – № 8. – С. 41-48.
2. **Згуровський М.** Україна у глобальних вимірах сталого розвитку // Дзеркало тижня. – 2006. – № 19. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.dt.ua/3000/3100/53397>.
3. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.uk.wikipedia.org/wiki/Сталий_розвиток.
4. **Єфремов О.** Сталий чи гармонійний (з екосистемою) розвиток – чому віддати перевагу? // Економіка України. – 2008. – № 2. – С. 83-88.
5. **Петровська О.С.** Сучасна модель економічного розвитку національної економіки // Економічна Теорія. – 2008. – № 1. – С. 30-40.
6. **Попова В., Попов В.** Реалії та перспективи економічного зростання в Україні // Економіка України. – 2005. – № 6. – С. 23-29.
7. **Шумило І.** Якою є правда про економічне зростання в Україні? // Дзеркало тижня. – 2007. – № 19. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.dt.ua/2000/2020/59278>.
8. **Геєць В.М.** Перспективи розвитку економіки України та можливий вплив на нього інноваційних факторів // Наука та наукознавство. – 2006. – № 3. – С. 24-28.
9. **Вовканич С., Семів Л.** Людський та інтелектуальний капітали в економіці знань // Вісник НАН України. – 2008. – № 3. – С. 13-23.
10. **Данилишин Б., Веклич О.** Україна в міжнародних рейтингах сталого розвитку // Економіка України. – 2008. – № 7. – С. 13-23.
11. **Корнійчук Л.** Економічне зростання та сталий розвиток // Економіка України. – 2008. – № 4. – С. 82-90.
12. **Рибак С., Лазерник Л.** Фінансові аспекти економічного зростання в Україні // Економіка України. – 2007. – № 3. – С. 22-32.

УДК 330.117

Здобувач *О.Б. Осінська* – Львівська КА

ТЕОРЕТИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО РИНКОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Досліджено еволюцію поглядів на соціальне ринкове господарство в світовій економічній науці. Проаналізовано внесок українських економістів у концепцію світового ринкового господарства. Запропоновано визначення поняття "соціальна ринкова економіка".